

Manavgat İlçesi ve Köylerindeki Düz Dokumalar

The Flat Weavings of Manavgat Town and Its Villages

Fatma ÖZTÜRK PİŞKİN*

ÖZET

İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılamak için tabiatta bulunan malzemeleri kullanarak çok değişik ürünler ortaya çıkarmıştır. İhtiyacını karşıladığı, farklı fonksiyonları olan ürünleri çok farklı işlemlerle estetik ve göze hoş gelecek şekilde bezemişlerdir. Bunların en önemlileri de düz dokumalardır. Düz dokumalar yüzyıllardan beri insanoğlunun yaşamında geniş bir kullanım alanı bulmuştur.

Yörede yaşayan Yörükler tarafından da Manavgat ve köylerinde düz dokumaların oldukça yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yörede bulunan dokumalarda tabii malzemeler (yün, kıl, pamuk... vb) oldukça fazla kullanılmıştır. Farklı alanlarda kullanılan düz dokumalar farklı tekniklerle dokunmuştur. Oldukça estetik bir şekilde hazırlanan bu dokumalar Yörüklerin göçlerini taşımada, eşya olarak evlerinde, genç kızların çeyizlerinde yıllarca kullanım alanı bulmuştur.

Manavgat ve köylerinde Yörük kültürünün etkisiyle hayvancılıkla uğraşın sonucu yün ve kıl çok kolaylıkla temin edilmiştir. Dokumaların, evlerde hammaddeden taranan, eğirilen ve boyanan iplerle yapıldığı tespit edilmiştir. Düz dokumalarda bu malzemelerin oldukça geniş bir kullanım alanı bulunduğu bu çalışma ile belgelenmeye çalışılmıştır. Bu dokumaların yapım teknikleri ve bezeme konuları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bezeme konuları Manavgat merkez ile bazı köylerinde benzerlik, bazılarında farklılıklar göstermektedir.

Çalışma hazırlanırken Manavgat ve köylerinde ulaşılan örnekler fotoğraflanıp konu ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Kullanılan dokuma tezgâhları incelenmiştir. Malzeme, form, renk, bezeme konuları ve yöresel ürünleri kaynak kişilerden alınan bilgilerle literatüre eklenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manavgat, düz dokuma, ıstar, Yörük, göç.

ABSTRACT

In order to respond their needs, people have invented many kinds of products by using the materials which exist in nature. They designed the products with different functions which become beautiful through different processes. Flat weavings are the most important of these products. Flat weavings have a large usage areas in humans' life for centuries.

It is known by the native people who are called as "Yörük" (Nomad) that plain weavings are used in common areas in Manavgat and villages. Natural sources such as wool, hair and cotton have been used in wide range in the regional weavings. Each different weaving has been produced through different technics. These weavings which are beautifully weaved have been used for carrying during seasonal migrations and as goods at home and as dowry of young girls.

In Manavgat and its villages hair and wool are easily gathered as a result of animal ranching. The weavings are produced at homes by the ropes which are produced by the raw materials,

* Akdeniz Üniversitesi, Serik Meslek Yüksek Okulu, Öğretim Görevlisi, e-posta: fatmaozturk@akdeniz.edu.tr

spinned and painted at homes. These materials which are used in plane weavings in a wide range are documented in this study. The production technics and design subjects are studied. Design subjects are different in Manavgat town centre and in different villages.

During this study, the samples in Manavgat and its villages are photographed and all the bibliography about the subject is scanned. The weaving looms and molds have been studied. Our aim is to contribute to literature in terms of materials, forms, colours, design subjects.

Keywords: Manavgat, plain weaving, mold, nomad, migration

1. Giriş

Bir toplumun sosyal, kültürel, ekonomik yapısı, gelenekleri, görenekleri, nasıl bir coğrafyada yaşadıklarını en iyi el sanatları ürünleri yansıtmaktadır. İnsanın ince zevkini yansıttığı sanat eserlerinden anlaşılacağı gibi Anadolu geçmişte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, birçok kültürün izlerini günümüze taşımıştır. Bu birikim içerisinde el sanatları ürünleri büyük bir zenginlik oluşturmuş, Türk kültürü içerisinde göz ardı edilemeyecek bir öneme sahip olmuştur.

Geleneksel el sanatları denilince ilk akla gelen dokumalardır. Türk kadını yaptığı dokumalara kendine özgü ince zevkini ve duygularını katmıştır. Beslediği koyunundan kırktığı yünü eğirip dokuma ipini yapmıştır. Tabii yünü çevresinden topladığı doğal boyalarla, alışkanlık ve becerisi ile birleştirerek renklendirmiştir. Değişik tekniklerle ve çeşitli motiflerle dokumasını oluşturmuştur. Motiflere de anlam katıp söyleyemediği sevgisini, isteğini ve gücünü dile getirmiştir. Bazen de kendisini ve ailesini bir motifin koruduğunu veya evine bereket getirdiğini düşünmüştür. Hayatın ince iplere yansımalarıyla oluşturulan dokumalar insanoğlunun; giysisi, ev eşyası ve hatta evi (çadırı) olmuştur.

Araştırma alanı olarak seçilen Manavgat; tarihi çok eskilere dayanan birçok tarihi eserin bulunduğu Antalya iline bağlı modern bir turizm ilçesidir.

"Manavgat hicri 1329, miladi 1913 yılında ilçe olmuştur. Manavgat'ın kuruluş tarihinde kesin bir kayıta rastlanmamakla beraber köklü yerleşme merkezi oluşu 150- 200 (200- 250) yıl öncesine rastlamaktadır. M. S. 400- 500 yılları arasında bir konaklama ve göçme şeklinde geçici yerleşmelere sahne olduğu söylenmektedir. Milattan öncesinden, yakın zamana kadar şimdiki ilçe civarında kayıklar ve gemilerin çay üzerinde bulunduğu, iki yaka arasında yük ve insan nakli yapıldığı belgelerde rastlanmaktadır¹."

¹ Orhan Tunçdemir (1973), *Manavgat Tarihi ve Turizm*, Manavgat, s. 4.

"Anadolu Selçuklu Döneminde:

Manavgat çevresinde hızla gelişen Oğuz boylarının yerleşme hareketi Selçuklu Türklerinin fetihlerde genişleyerek ve orantılı büyüyerek yayıldı. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya Türk akınları başladı. Yöremize pek çok Türkmen (Yörük) beyleri aşiretler geldi. Senir, Salur, Saraçlılar, Karavcalılar; Sülekler, Çolaklılar, İdrisliler, Fettahlılar, Honamlılar, Bozahmetliler, Perakentliler, Kahyalılar, Çoşlular, Solaklılar vs. başlıcalarıdır. Bunların bölgeye devlet tarafından sistemli bir şekilde yerleştirilmeleri Selçuklu Devleti zamanında başladı. Beylikler döneminde, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde devam etti.

Günümüzde ilçede yaşayan halk için "Manav" ve "Yörük" sözcükleri kullanılır. Yöre halkı bu kelimelelerin gerçek anlamını yanlış, eksik ve gerçek olmayan cümlelerle ifade etmektedir. Çok kısa söylemek gerekirse Manav, Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde; Yörük ise Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde göçbecilikten yerleşik hayata geçenlere denir²."

Yaşamını göçebe olarak geçiren bu insanlar hayvancılıkla uğraşmışlardır. Yaşam biçimi gereği ve hammadde imkânının fazla olması nedeni ile dokumacılık yaygın olarak yapılmıştır. Manavgat merkez ve köylerinde teknik, desen ve renk bakımından oldukça zengin bir örnek teşkil eden düz dokumalar Yörükler için önemli bir yere sahip olmuştur. Yaşam biçimi gereği sürekli göç yapan bu insanlar eşyalarını da yanında taşıma gereği duymuşlardır. Taşınması kolay olan bu dokumaları hem eşya olarak hem de eşyalarını taşımada kullanmışlardır. Çadırının dokuması, yerin sergisi; eşyalarını taşıyıp sakladığı çuvalar, çadırı bölmelere ayırıp yastığı olmuştur.

2. Manavgat ve Köylerinde Uygulanan Dokuma Teknikleri

Düz dokuma yaygılar; kilim, cicim, zili, sumak teknikleri olarak sınıflandırılmaktadır³. Yörede ilikli kilim, iliksiz kilim, cicim ve zili tekniğinde dokunmuş örnekler görülmektedir.

İlikli Kilim: Kilim tekniği dokunurken çözgü ipliklerinin arasından geçen atkı iplikleri belirli motif aralarında gidip dönerken en son çift çözgüye dolanarak geri döndüklerinden iki ayrı renkteki atkı ipliklerinin karşılaştığı dikey çizgilerden birer ilik meydana gelir. Bu tür kilimlere "ilikli kilim" denir⁴. İlikli kilimler ıstarda dokunmaktadır (Foto 1). Yörede çok sık uygulanan bir tekniktir. Kilimlerde, yolluklarda, namazlıklarda, paspaslarda oldukça fazla görülmektedir. Bu

² Hasan Kırtı (1997), *Kuvay-ı Milliye'de Manavgat ve Antalya'nın İtalyanlar Tarafından İşgali*, Manavgat, s. 17.

³ H. Örcün Barışta (1988), *Türk El Sanatları*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 106.

⁴ Taciser Onuk, Feriha Akpınarlı (1998), *Şanlıurfa Karakeçili Kilimleri*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 18.

Foto 1. İliklı kilim dokunan ıstar (Arzu Akar Tepeköy Heseler Mah. 1950 Manavgat), F. Öztürk, Manavgat (merkez) Antalya, 28.01.2005

teknik uygulanırken iliklerin oldukça kısa tutulmasına dikkat edilmiştir. Motifler çoğunlukla köşeli basamaklar oluşturarak, enine, çapraz ve kesik çizgilerden oluşmaktadır.

İliksiz Kilim: İliksiz kilimler Manavgat'ta kumaş dokumada faydalanılan, "çulha, çulfa" adı verilen iki pedallı tezgâhlarda dokunmuştur. Bu dokumalara battaniye (ihram) adı verilmektedir. Bu dokumalarda ilik yoktur. Desenli olanına pek rastlanmaz, farklı renkler kullanılarak çibıklar oluşturulur. Battaniye (ihram), çul (kara çul), sofra (sofra örtüsü), iteği, namazla (namazlık), yolluk, heybe iliksiz kilim tekniğinde dokunan örneklerdir (Foto 2).

Cicim: Yüzü ve tersi ayrı görüntü veren, atkı ve çözgü ipliği dışında yüzeyde süsleme yapmak amacıyla ya bir ya da birden fazla sayıda desen ipliği kullanılarak dikey tezgâhlarda yapılan dokumalardır. Yüzeyde motiflerin işleme gibi kabarıklık görünüş arz ettiği tersten dokunan cicimlerde, atkı üzerinden belli sayıda atlamalarla geçirilerek yüzeye yerleştirilen iplik gruplarıyla süslemeler yapılmaktadır⁵.

Cicim tekniğinde motifler yüzde kabarıklık bir görünüş arz eder ve örnek tersten dokunur. Dokuma bittikten sonra arkada kalan kısım yüzü oluşturur⁶.

Teknik olarak dokuması zor olmasına rağmen geçmişte yörede çok yaygın olarak dokunmuştur. Düz bezayağı veya atkı yüzü dokuma zeminlerine ince çizgiler halinde sarma işleme tekniğini andı-

Foto 2. İliksiz kilim, 173 x 317 cm., çözgü kıl atkı yün, Aşşe Alabacak'a ait 55 yıllık dokuma, Sülek Köyü Manavgat Antalya, F. Öztürk, 24.04.2005.

⁵ H. Örcün Barışta, *age.*, s., 119.

⁶ H. Örcün Barışta, *age.*, s., 106.

Foto 3. Cicim, 80 x 115 cm., çözümlü kıl atkı yün, Raziye Akar'a ait 75 yıllık namazlık (namazla). Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 09.02.2005.

ran bir görünüşe sahiptir. Alaçuvallarda, kireniz çuval-
vallarda, namazlıklarda, heybelerde sıkça rastlanan
bir tekniktir (Foto 3).

Zili: Zili aynı cicim gibi dokunur. Cicimden farkı,
yüzeyin hiç boş yer bırakılmadan motiflerle doldur-
ulmasıdır. Zilinin yüzeyden görünüşü arkaya doğru
ilmekle tutturulmuş yün sıraları şeklindedir⁷. Desen
ipliğinin çözgü ipliklerini üç üstten, bir alttan motifle-
rin içini ve dışını tamamen doldurduğu tekniktir. Büt-
tün desen iplikleri desen alanı içinde boylu boyunca
üç üstten bir alttan ilerler. Daha sonra atkı atılır. Bu
desen ipliği üst sıraya dikey olarak çıkar ve ortaya atıl-
an iplik üste çıkan desen ipliğinin çözülmesini önler.
Dokuması zor bir tekniktir. Yörede alaçuvallarda ve
heybelerde sıkça görülmektedir (Foto 4).

3. Manavgat ve Köylerindeki Dokumaların Kullanım Alanları

Kilim (Çul): Yörede kilim olarak adlandırıldığı gibi
genellikle "çul" adı da verilen yer sergilerine sıkça

Foto 4. Zili 86 x 106 cm., çözgü kıl atkı yün, Fatma Durşan'a ait 135
yıllık alaçuval. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 03.02.2005.

rastlanmaktadır. Kilimler genellikle; ilikli kilim, ilksiz
kilim, cicim (aralarında cicim sular şeklinde) teknik-
lerinde görülmektedir (Foto: 5). Özellikle ilikli kilim
tekniklerinde dokunmuş örneklerle çok rastlanmaktadır.
Bu kilimlerde göbek oluşturulup bir veya birden çok
tekrarlandığı görülür. Motiflerin serpmeye veya belirli
bir düzende yerleştirildiği, birbirine bağlantı yapan
motiflerin yüzeyi kapladığı örneklerle rastlanmakta-

Foto 5. Kilim (çul), 172 x 350 cm., çözgü kıl atkı yün, Nuray
Asilkan'a ait 25 yıllık dokuma. Hocalı Köyü Manavgat Antalya, F. Öztürk,
10.01.2004.

⁷ H. Örcün Barışta, *age.*, s., 106.

Foto 6. Kılı kırık. Hocalı Köyü Manavgat Antalya, F. Öztürk, 10.01.2004.

Foto 7. Alaçuval, 75 x 105 cm., çözümlü yün atkı kıl, Mehmet Doru'ya ait 105-110 yıllık dokuma. Hocalı Köyü Manavgat Antalya, F. Öztürk, 05.02.2004.

dır. İlikli kilimlerde; akrep, bukağı (turunç alası), yıldız (ıldız), elibeline (eliböğründe), çengel (çapraz), su yolu (akitma, sığır sidiği, dikme, deve hörgücü), tarak, andız alası, kıyma ala, parmak (barmak), el, tarak (darak), motiflerinin uygulandığı görülmektedir. Desensiz atkı yüzü dokumaların arasına cicim tekniği uygulanan kilimlerde ise; çıbık çıbık dokunan kilimlerin aralarına; çengel (çapraz), pıtrak (putıtrak, bıtırak, butıtrak), su yolu, bereket çengeli, bereket, göz motifleri sıkça görülmektedir. İlikli kilimlerde çözümlü olarak keçi kılı, atkı olarak koyun yünü sıkça kullanılmıştır. Bazı kilimlerde "kılı kırık" adı verilen keçi kılı ve pamuk bükülerek oluşturulan ipler çözümlü olarak tercih edilmiştir (Foto 6). Yakın zamanlarda dokunan kilimlerin çözümlüleri ise genellikle pamuk ipliğidir.

Foto 8. Kireniz çuval, 65 x 120 cm., çözümlü kıl atkı yün, Emine Öz'e ait 110 yıllık dokuma. Tepe Köyü Manavgat Antalya, F. Öztürk, 20.05.2003.

Kara Çul: Yer yaygısı olarak kullanılan bir dokumadır. Çözgüsü ve atkısı keçi kılı olan dokumanın bezemesi yoktur. Seyrek bir dokuya sahiptir. Bezayağı tekniğinde dokunan kara çul evlerde, eskiden çardırda, çardakta yer sergisi olarak kullanılmıştır.

Eskiden kurulan Yörük çadırlarında da bu dokuma kullanılmıştır. Toplam yedi adet (150 cm. ile 160 cm. genişliğinde, 220 cm. ile 230 cm. uzunluğunda) dokumanın uzun kenarları birleştirilerek çadırın yüzeyi oluşturulmaktadır.

Ala Çuval: Eskiden evlenmeden önce dokuduğu çuvalar ve dokumalar genç kızın hünerini göstermekteydi. Genç kızların çeyizlerinde alaçuvallar başköşede bulunup, gelin çuvalı adı verilmekteydi. Evlenirken çeyizini içine koyup götürdüğü alaçuvallar bundan sonraki yaşantısında büyük yer tutmaktaydı. Dolap gibi giysilerini yerleştirip korumada, yiyecek, kap kacak saklamada ve göç esnasında büyük bir öneme sahip olmuştur (Foto 7).

Yörükler yılın iki, üç ayını göç halinde geçirirler. 6 ay kışlıkta (bir kısım evlerde, bir kısım çadırlarda) üç ay yaylada ve 15-20 günde güzlekiya dedikleri yaylada havalar soğuduktan sonra kışlaktaki sıcakların biraz daha azalmasını bekledikleri ve yayladan daha düşük yükseklikte yurt tutarlar. Bu sürede giyecek, yiyecek, kap- kacak vb. her çeşit eşyalarını yanlarında bulundurmaları zorundadırlar. Bu eşyalar oradan oraya taşınacağı gibi, korunacaktır da. Bu nedenle çeşitli

Yörük dokumaları arasında “çuvallar” önemli bir yer alır⁸.

Bezemeleri genellikle enine bordürler ve sularla yapılmıştır. Bordürlerde ve sularla genellikle elibeline (eliböğünde), koçboynuzu, bukağı (turuncu alması), göz (dört göz, tana gözü), pıtrak (pıtıtrak, bıtıtrak, putıtrak, butıtrak), bereket çengeli, çengel (çapraz), su yolu (sığır sidiği, akıtma), sıçan dişi, nacak ağzı motifleri kullanılmıştır.

Çuvallar içlerine konulan eşyanın cinsine göre isimler alırlar. Renk ve yanışları da (motifleri, alaları) ona göre seçilir⁹. Alaçuvallar üzerinde desenin çok olması nedeni ile bu ismi almıştır. Desenlerde kırmızı rengin çok kullanılması halinde bu çuvallara “kızıl alalı çuval” denilmektedir.

Alaçuvalların dokumaları genellikle cicim ve zili, arkası atkı yüzü kilim tekniğinde dokunmuştur. Çuval kısmının dokunduktan sonra ağzını kapatmak için kilit kısmı dokunmaktadır. Ağız kısmının ön tarafında oluşturulan deliklerin (iliklerin) içinden arkadan gelen biritler geçirilmektedir. Biritler de birbirinin içinden sırayla geçirilerek kilitleme işlemi tamamlanmaktadır.

Alaçuval ve kireniz çuvalların taşınmasında kolaylık sağlamak amacı ile kenarlarına yörede “sultan, dişli kolan” ve “gön kolan” adı verilen kolan dokumaları yapıp dikilmektedir.

Kireniz Çuval: Yörede kireniz çuval olarak adlandırılan bu dokumalar; tohum, buğday, şeker, mercimek, bulgur, vb. saklamada kullanılmaktadır. Hububat çuvalı olarak bilinmektedir (Foto 8).

Bezemesi alaçuvala göre daha sadedir. Yatay bordür, çıbık ve sularla desen verilmiştir. Bordür ve sular bir veya birden çok desenin tekrar edilmesiyle oluşturulmuştur. Sular; sığır sidiği, su yolu, bereket, bereket çaprazı, çengel, göz, muska (nuska) motifleri ile oluşturulmuştur. Bu suların kenarları; sıçandışi, keme dişi, nacak ağzı ile sınırlandırılmıştır.

Dokuma tekniği olarak bezayağı ve desen kısımları cicim tekniği uygulanmıştır.

Un Çuvalı: Çözgü ve atkısı tamamen koyun yününden hazırlanmıştır. Diğer çuvalların iplerinden daha ince ipler hazırlanıp daha sık dokulu çuvallar dokunmuştur. Bu çuvallar özellikle taşınma sırasında kullanılacağından sağlam dokunup kenarlarına kolanlarla sap yapılmıştır. Ön yüzüne pıtrak, çengel, bereket çaprazı, bereket, göz motifleri uygulanmıştır.

Kıl Çuval: Hayvan yemlerinin saklama ve taşınmasında kullanılan çuvallardır. Atkı ve çözgüsünde keçi kılından yapılan ipler kullanılmıştır. Atkı yüzü kilim tekniğinde dokunmuştur. Bu çuvalların bezemesi yoktur. Genellikle tek ya da iki renk kullanılmıştır.

Foto 9. Namazlık (namazla), ilikli kilim, 71 x 135 cm., çözgü kıl atkı yün, Ümmühani Kılıç'a ait 60 yıllık dokuma. Ayrancılar Köyü Manavgat Antalya, F. Öztürk, 20.09.2003.

miştir. Siyah ve gri renkler tercih edilmiştir. Sentetik çuvalların çıkması ile önemini kaybetmiştir.

Harar: Saman taşıyıp saklamakta kullanılmaktadır. Bezayağı tekniğinde, keçi kılından yapılan iplerle dokunmaktadır. Eskiden yaygın olarak dokunup kullanılan hararlar günümüzde yerini sentetik hararla bırakmıştır.

Namazlık (Namazla): Namazlıklar yörede genç kızların çeyizlerinde en önemli yeri tutan dokumalardan biridir. İbadet esnasında kullanılacağından dokunmasına büyük özen gösterilmiştir. Yörük yaşantısındaki dokumalar birden çok yerde kullanılırken namazlıklar sadece ibadet yaparken kullanılmaktadır. İlikli kilim, zili ve cicim tekniklerinde dokunmuş örnekleri görülmektedir. Bunlarda göbek oluşturulduğu görülmektedir. Motiflerin serpmeye veya belirli bir düzende yerleştirildiği, birbirine bağlantı yapan motiflerin yüzeyi kapladığı örneklerle rastlanmaktadır. İlik-

⁸ Ersu Pekin, “Yörük Çuvalları”, *Türkelî*, Ankara, 2002, s., 72.

⁹ Kademoğlu Osman, “Anamas Yaylalarında” *Türkiyemiz*, Yıl: 4, Sayı: 10, İstanbul, 1973, s. 27.

Foto 10. Namazlık (namazla), cicim, 69 x 139 cm. Ayşe Akın'a ait 50 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 04.02.2005.

li kilim tekniğinde dokunan örneklerinde; yıldız, elibeline, tarak, su yolu, turunc alası, çapraz, yan ala, kurt ağzı, andız alası, kıyma ala, tarak motifleri kullanılmıştır. Cicim tekniğinde dokunan örneklerde; pıtrak, göz, nacak ağzı, sıçandişi, suyolu, sandıklı, çengel, bereket, bereket çaprazı motifleri kullanılmıştır (Foto 9, 10).

Yolluk: Örneklerine sıkça rastlanan yolluklar genellikle ilikli kilim, cicim ve çıbıklar şeklinde dokunmuştur (Foto 11, 12). Motifler kilimlerde ve namazlıklarda görüldüğü gibi yerleştirilir. İlikli kilim tekniğinde dokunan örneklerde; çengel, dikmeli susma, boğmalı susma, yıldız, elibeline, koçboynuzu, sığır sidiği, tarak, turunc alası, göz, dört göz, küpe, andız alası motifleri görülmektedir. Cicim tekniğinde dokunan örneklerde bereket, bereket çaprazı, yıldız, saçbağı, sandıklı motifleri görülmektedir. Küçük boyutlu yolluklara da sıkça rastlanmaktadır.

Heybe: Yörede zili ve cicim tekniğinde dokunan heybeler görülmektedir (Foto 13). Bezemesi göbek

Foto 11. Yolluk, cicim, 98 x 270 cm., çözümlü kıl atkı yün, Nasuh Kır'a ait 55 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 28.01.2005.

ve serpm motiflerle oluşturulup sular ile çerçevelenen heybelerin yün ve kıl iplerle dokunan örnekleri görülmektedir. İki gözlü yapılan bu heybelerin içine yiyecek, giyecek ve taşınacak malzemelerin konulduğu bilinmektedir.

Battaniye (İhram): Bezayağı tekniğinde dokunan battaniyenin ipleri ince hazırlanmış koyun yünüdür. Genellikle iki ya da üç parça şeklinde dokunup sonradan birbirine eklenmiştir. Bezemesi cicim tekniğinde dokunan orta simetrik ya da düz simetrik tekrar eden yatay sularla oluşturulmaktadır. Çapraz, göz, pıtrak, dikme motiflerinin uygulandığı görülmektedir (Foto 14). Sanayi tipi battaniyelerin çıkması ile önemini kaybetmiştir.

Sofra (Sofra Örtüsü): Bezayağı tekniğinde koyun yününden hazırlanan iplerle dokunmaktadır. Bazılarında keçi kılından çözümlü, bazılarında ise pamuk ipten çözümlü ve atkılarının kullanıldığı bilinmektedir. Bezemesi yatay ve dikey sularla çerçevelenerek, bölüm-

Foto 12. Yolluk, ilikli kilim, 95 x 353 cm., çözü kıl atkı yün, Fatma Doğan'a ait 55 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 27.04.2005.

Foto 13. Heybe, zili,cicim, 44 x 130 cm., çözü kıl atkı yün, Şeref Gül'e ait 80 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 29.01.2005.

Foto 14. Battaniye (ihram), cicim, 174 x 211 cm., çözü ve atkı yün, Nasuh Kır'a ait 70 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 28.01.2005.

Foto 15. Sofra (sofra örtüsü), cicim, 83 x 94 cm., çözüğü ve atkı yün, Nasuh Kır'a ait 70 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 28.01.2005.

lere ayrılıp, ortalarına motif yerleştirilerek oluşturulmaktadır. Dokumaların üzerinde bereket getirmesi amacı ile bereket, pıtrak, göz, çapraz motifleri kullanılmaktadır (Foto 15).

İteği: Üzerinde hamur yoğurulup, senidini koyarak ekme yapmak için hazırlanan dokumalardır. Yoğurulan hamurun ve yapılan ekmeğin üzerini örtmede kullanıldığı bilinmektedir. Genellikle bezayağı tekniğinde ince hazırlanan iplerle dokunmuştur. Çözüğü ve atkısı yündür. Kenarları sular ile bezenip ortada geometrik biçimlerin oluşturulduğu az bezemeli bir örtüdür. Yerleşik hayata geçiş, yemek kültüründeki değişiklik kullanım alanını ortadan kaldırmıştır. (Foto 16)

4. Sonuç

Manavgat merkez ve köylerinde yapılan araştırma sonucunda yörede yapılan dokumaların düzgün muhafaza edilmeyerek ve satılarak kaybolmaya yüz tuttuğu görülmüştür. Kalan örnekler de sahiplerine aneleri, babaları ya da büyükleri tarafından hediye edilerek ya da miras kalarak ulaşmıştır. Bazı örnekler ise satıcılar tarafından köylerden toplanıp pazarlanmak amacıyla derlenmiştir. Bu nedenle günümüze fazla örnek ulaşamamıştır.

Geçmişte evlenecek genç kızların çeyizinde dokumalar önemli bir yer tutmaktaydı. Bugün bu adet

devam etmese de anne, baba ve büyüklerin hatırası olarak saklanan örnekleri günümüze ulaşmıştır.

Yörede yaşayan kaynak kişilerin belirttiğine göre evin içine, önüne ve çardağına kurulan ıstarlarda ve çulhalarda (çulhalarda) dokumalar yapılmıştır. Dokumalar evde, çadırda, göç esnasında kullanım amacına göre çok farklı boyutlarda, incelikte, renk ve teknikte hazırlanmıştır. Desen oluştururken komşusundan, akrabasından aldığı bir örnekten faydalanıp ekleme ve çıkarmalar yaparak ya da aynen deseni aktararak dokumasını yapmıştır. Yörede motiflerin anlamları hakkında yorum yapılmamaktadır.

Dokumalarda birbirinden güzel göz kamaştıran renkler kullanılmıştır. İpin yetmediği kısımlarda renk değişikliklerinin olduğu görülmektedir.

Satış amacı güdülmeden hazırlanan bu dokumalar ihtiyaç ve zevke göre hazırlanarak yöreye özgün, estetik, geleneksel el sanatı ürünleri arasında yerini almıştır.

Düz dokumaların çoğunda atkı ve desen ipliği olarak koyun yünü kullanılmıştır. Bazı dokumalarda çözüğü ipi olarak da koyun yünü tercih edilmiştir. Keçi kılı en çok tercih edilen çözüğü ipliğidir. Bazı dokumaların atkı ipliği de keçi kılından kullanılmıştır. Kılı kırık adı verilen keçi kılı ve pamuk ipliğinin bükülmesi ile elde edilen iplik çözüğü ipi olarak bazı doku-

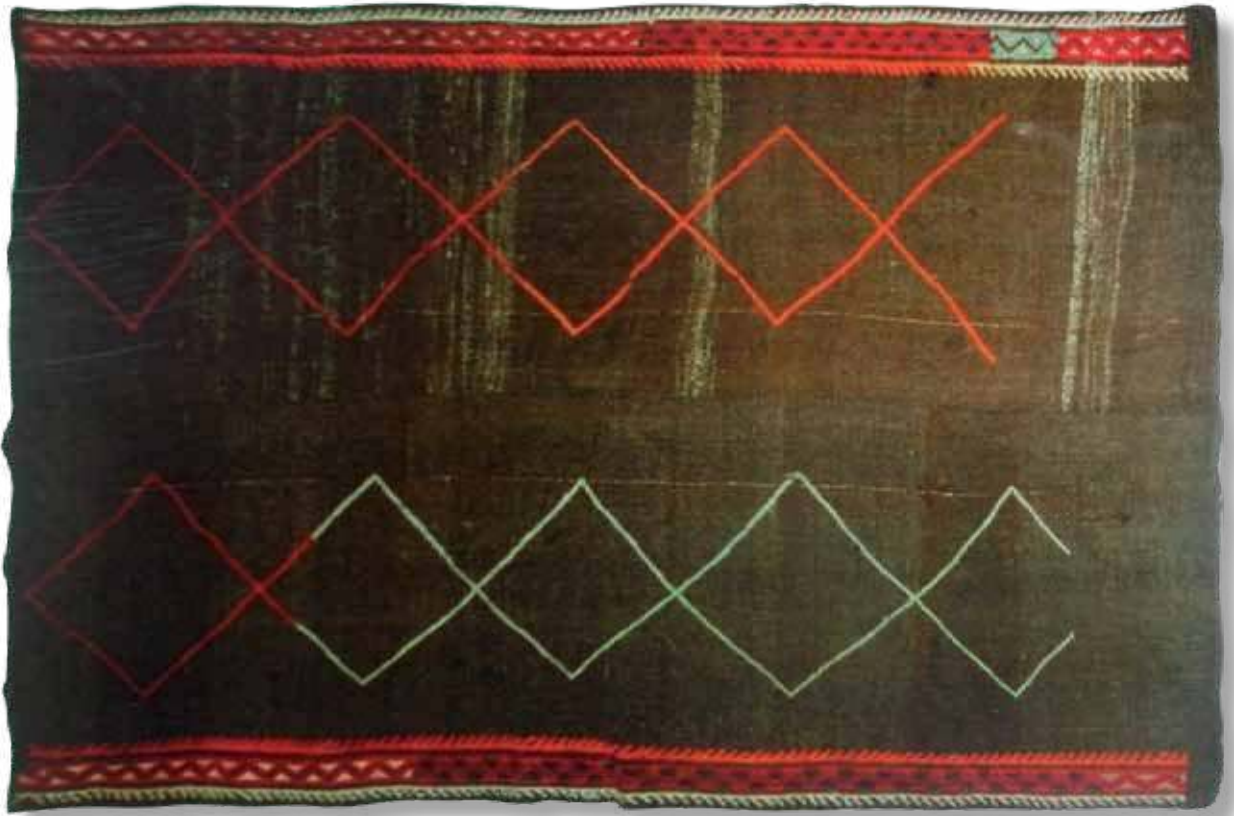

Foto 16. İteğe, cicim, 108 x167 cm., çözü yün atkı kıl, Nasuh Kır'a ait 50 yıllık dokuma. Manavgat (merkez) Antalya, F. Öztürk, 28.01.2005.

malarda tercih edilmiştir. Eski dokumaların bazılarında deve yününden yapılan iplerin de kullanıldığı bilinmektedir. Günümüze ulaşan örneklerine çok az rastlanmaktadır. Yakın tarihli örneklerin çözügülerinde pamuk ipliği kullanıldığı görülmektedir.

Özellikle ilikli kilim, iliksiz kilim, cicim ve zili tekniğinde dokunmuş örnekler görülmektedir.

Kilim (yer yaygısı), çul (çadırlarda ve yer yaygısı olarak), heybe, çuval (ala çuval, kireniz çuval, un çuvalı, vb.), harar, namazlık (namazla), yolluk, sofranın altı (sofra), iteği (ekmek yapılırken senidin altına serilen sergi) dokumuşlardır.

Göçebe hayatın yaşanması neticesinde malzeme temininin kolay olması dokumanın bir alışkanlık olmasına sebep olmuştur. Birçok amaç için düz dokumalar hazırlanmıştır. Taşıma kolaylığı ve birçok işleve sahip olan düz dokumalar Yörüklerin yaşam tarzı ile tam bir uyum içindedir.

Yöre dokumaları ekonomik gelişim, yaşam şartlarının değişmesi ve hızlı tüketimin olumsuz etkilerinden kurtulamamıştır. Bunun sonucu olarak günümüze çok az örnek kalmıştır. Bugün dokuma yapılan köylerdeki yeni örneklerde eski kaliteye rastlanmamaktadır. 10- 15 yıl öncesine kadar düz dokumaların ıstarlarda dokunması sürdürülmüştür. Günümüzde ise nadir olarak bazı köylerde çeyizlik kilim dokunmaktadır.

Kaynaklar

- Barışta, H. Örcün (1998), *Türk El Sanatları*, Ankara, T. C. Kültür Bakanlığı.
- Deniz, Bekir (5- 10 Mayıs '08), "Gazipaşa (Antalya) Yöresi Kirkitli Dokumaları", *G S E 1 Güzel Sanatlar Etkinlikleri*, Antalya, s. 115.
- Kademoğlu, Osman (1973), "Anamas Yaylalarında", *Türkiyemiz*, Yıl: 4, S.10, İstanbul, s.27
- Kırtı, Hasan (2003), *Kuvay-ı Milliye'de Manavgat ve Antalya'nın İtalyanlar Tarafından İşgali*, Manavgat.
- Onuk, Taciser, Akpınarlı Feriha (1998), *Şanlıurfa Karakeçili Kilimleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 18.
- Pekin, Ersu (2002), "Yörük Çuvaları", *Türkeli*, Ankara, s.72.
- Tunçdemir, Orhan (1973), *Manavgat Tarih ve Turizm*, Manavgat.